

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่มีระบบ มีเป้าหมายชัดเจนคือ การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด การประพฤติปฏิบัติ โดยคาดหวังว่าคนที่มีคุณภาพจะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างโลกได้ มีความสามารถประกอบอาชีพการงานอย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการจัดการในด้านต่างๆ เพื่อให้มีมาตรฐาน คุณภาพ เป็นระบบ คุ่มค่า อาทิเช่น ด้านการลงทุนต้องใช้ทรัพยากร คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยี สนับสนุนเป็นจำนวนมาก ด้านบุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนเฉพาะด้านการสอน การบริหาร มีความรู้ ความชำนาญและมีความรับผิดชอบ เช่น ครูต้องได้รับการอบรมเหมาะสมกับการเป็นครูและเป็นครูมืออาชีพ และการศึกษาต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้ทันกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป (ปรัชญา เวสารัชช์, มปป. : 11) สอดคล้องกับ รุ่ง แก้วแดง (2543 : 2) ที่กล่าวว่า “การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการศึกษาเพิ่มขีดความสามารถด้านการผลิต ช่วยสนับสนุนกิจกรรมทางการเมือง ตลอดจนช่วยให้สามารถพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการให้การศึกษาแก่ประชาชนของประเทศ จึงเป็นการสร้างพลังอำนาจให้แก่ชาติบ้านเมือง”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์และเป้าหมาย คือพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีคุณธรรม เรียนรู้ตลอดชีวิต มีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย สถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งทางกายใจ สติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม จริยธรรม และสถาบันทางสังคมมีบทบาทหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 : 21)

คุณธรรมตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อกล่าวถึงคุณธรรมโดยทั่วไปจะระบุชื่อคุณธรรมว่าความละเอียดถี่ถ้วน ความเมตตา กรุณา ความหวังดี ความซื่อสัตย์สุจริต ความเห็นอกเห็นใจ ความจริงใจ ความยุติธรรม ความเที่ยงตรง ความเสียสละ ความสามัคคี ความอดทน

ความอดกลั้น ความขยัน การให้อภัย ความเกรงใจและอื่น ๆ การฝึกฝน และปฏิบัติตนให้มีคุณธรรม ไม่จำเป็นต้องพะวงในการเรียกชื่อคุณธรรม เพราะเป็นสิ่งที่ดีที่ทุกคนสามารถยึดถือปฏิบัติได้โดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นของลัทธิใด การฝึกฝนคุณธรรมการฝึกตาม ความต้องการและสภาพแวดล้อม ประเทศไทยในสมัยปัจจุบันกำลังมุ่งปลูกฝังคุณธรรมสำหรับประชาชน 4 ประการ เพื่อความร่มเย็นของชาติบ้านเมืองตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้ 1) การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม 2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น 3) การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยประการใด และ 4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง (พระบรมราโชวาท 9 มิถุนายน 2549 : ในการพระราชพิธีฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม)

สภาพปัญหาของเยาวชนไทยต้องยอมรับว่าเยาวชนไทยส่วนใหญ่เป็นคนดี เป็นพลเมืองดีของชาติ แต่ผู้ใหญ่คาดหวังจะให้เขาเป็นคนดียิ่งขึ้นไปอีกและมีเยาวชนอีกจำนวนหนึ่งมีปัญหา ซึ่งคำว่าจำนวนหนึ่งนี้เมื่อเทียบกับเยาวชนทั้งประเทศ เยาวชนที่มีปัญหาก็นับจำนวนเป็นล้านทีเดียว จากลักษณะของเยาวชนไทยที่มีจำนวนมากเช่นนี้ หากจะทำความเข้าใจและให้ความสนใจเยาวชนก็ควรเข้าใจว่าเยาวชนแยกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งแบ่งแยกตามลักษณะสังคมอยู่แล้ว คือ 1) กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานศึกษา โรงเรียนเริ่มตั้งแต่นักเรียนชั้นมัธยมเรื่อยไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนดี ใฝ่ศึกษาหาความรู้ มีความรู้ สนใจสิ่งที่อยู่รอบตัวและสนใจเรื่องราว ทั้งที่อยู่ใกล้ตัว ไกลตัว รวมไปถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลก เป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมและความสนใจหลากหลาย 2) กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในชุมชน ในหมู่บ้านหนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง จะมีเยาวชนอยู่จำนวนไม่น้อยทีเดียว เยาวชนเหล่านี้จะมีลักษณะที่หลากหลายปะปนกัน เยาวชนจำนวนหนึ่งออกไปทำงานนอกบ้านแล้วกลับมาตอนเย็น บางกลุ่มทำงานช่วยพ่อแม่อยู่บ้าน บางกลุ่มอยู่บ้านเฉย ๆ บางกลุ่มก็เข้ามาอยู่ในชุมชนอย่างแอบแฝง ดังนั้นเยาวชนกลุ่มนี้จึงมีลักษณะหลากหลาย มีตั้งแต่เยาวชนผู้นำรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมให้แก่สังคมอย่างเข้มแข็ง เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้านรองจากผู้ใหญ่รวมไปถึงพวกอยู่เฉย ๆ กินเหล้าเมายา ลักเล็กขโมยน้อย รวมไปถึงติดยาเสพติด และเรื่องอื่น ๆ ด้วย 3) กลุ่มเยาวชนที่อยู่ในสถานประกอบการ เยาวชนกลุ่มนี้มีตั้งแต่เด็กที่เพิ่งจบชั้นประถมปีที่ 6 แล้วก็เข้าไปรับจ้างขายแรงงาน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนวัยกำลังหนุ่มสาว อายุระหว่าง 18 ปี ไปจนถึง 25 ปี ซึ่งถือว่าเป็นเยาวชนเต็มตัว คนวัยหนุ่มสาวนี้จะไปทำงานรวมตัวกันอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ หรือเมืองอุตสาหกรรม เช่น กรุงเทพฯ ฯ ระยอง อุดรธานี นครราชสีมา เป็นต้น เยาวชนดังกล่าวพื้นฐานความรู้ส่วนใหญ่จบแค่ ป. 6 ต้องจากบ้านที่คุ้นเคยกับชีวิตชนบท แบบชาวไร่ชาวนามาใช้ชีวิตแบบอุตสาหกรรม ต้องทำงานตรงตาม

เวลาเข้าทำงาน เวลาเลิกงาน ได้ค่าจ้างที่ไม่มากทำงานหนัก ต้องทำงานนอกเวลาเพิ่มเพื่อให้ได้เงินมากขึ้น อาหารการกินจำกัด ที่อยู่คับแคบ เวลาพักผ่อนน้อย วางเพียงวันอาทิตย์วันเดียว จะรีบออกไปเที่ยวพักผ่อนตามศูนย์การค้าหรือสวนสาธารณะ มีปัญหาทางจิตใจ ปัญหาทางเพศ จับคู่อยู่กับแบบผิวเมียเร็ว มีลูก เกิดปัญหา เกิดการแตกแยก รวมถึงเรื่องปัญหาสุขภาพจิต เป็นต้น และ 4) เยาวชนในวัดกลุ่มนี้มีทั้งสามเณร รวมไปถึงเด็กวัดและคนอาศัยวัดอยู่ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน บวชเณรเพื่อหนีความยากจนและเมื่อเรียนหนังสือ ส่วนใหญ่เป็นเยาวชนผู้ใฝ่ดี แต่ขาดแคลนทุกอย่าง มีความเหงาว่าแห้วทางใจ โดยเฉพาะเด็กวัด การขาดหรือความไม่เท่าเทียมคนอื่นทำให้ขาดความมั่นใจ หรือมีจะนั้นก็หันไปในทางที่ผิด (พระมหาบุญโฮม ปรินุณณสิโล, 2549 : 70)

การแก้ปัญหาอาศัยการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) การก่อให้เกิดกระบวนการประชาสังคม “บวร” คือ การนำเอารูปแบบและแนวคิด การพัฒนา แบบ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งพยายามที่จะนำเอา องค์กร และ/หรือ สถาบันหลัก ในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา อันได้แก่ การนำเอาสถาบันที่สำคัญในชุมชน 3 สถาบัน ได้แก่ 1) สถาบันการปกครอง (บ = บ้าน) 2) สถาบันศาสนา (ว = วัด) และ 3) สถาบันการศึกษา (ร = โรงเรียน) ร่วมกำลังจัดตั้งเป็นองค์กรที่เรียกว่า “มนตรี บวร” เพื่อนำมารองรับและดำเนินการต่างๆ ตามนโยบายของทางราชการ ฉะนั้น คำว่า “บวร” จึงเป็นคำย่อ โดยการนำเอาพยัญชนะต้นของคำว่า บ้าน วัด โรงเรียน มาบัญญัติเป็นคำใหม่ ซึ่งมีองค์ประกอบของ “บวร” (ชนพรรณ ธานี, 2545 : 12)

สถาบันครอบครัว คือ ระบบเครือญาติกลุ่มหนึ่งที่จัดเตรียมสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์เป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกของการวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ เป็นหน่วย องค์การที่เล็กที่สุดของสังคมที่ให้การศึกษอบรมและบ่มนิสัยแก่สมาชิกในครอบครัว มีความใกล้ชิด และผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง จึงมีอิทธิพลต่ออารมณ์ เจตคติและแบบแผนความประพฤติของบุคคลเป็น อย่างยิ่ง ตามทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว หมายถึงกิจกรรมหรืองาน ที่สมาชิกในครอบครัวควรกระทำตามบทบาทหรือสถานภาพในครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสามารถ ดำเนินชีวิตครอบครัวไปได้อย่างราบรื่น (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2549 : 76) นอกจากนั้น ครอบครัวไทยยังมี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีแบบไทย ซึ่งระบุว่า เอกลักษณะหนึ่งของครอบครัวไทยคือการมี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีแบบไทย วัฒนธรรมไทยมีเอกลักษณ์แสดงถึงความมีมารยาท การไปลามาไหว้ การกราบแบบไทย ความอ่อนโยน ประณีตบรรจง และนุ่มนวล สง่างาม นอกจากนี้ยังมี ประเพณีไทยและประเพณีเฉพาะท้องถิ่น มีศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เช่น การต่อสู้โดยใช้มวย ไทย การดนตรี การแกะสลัก การทอผ้า การสร้างบ้านเรือนแบบไทย มีการถ่ายทอดส่งต่อให้คนรุ่นต่อ รุ่น ส่งผลให้คนไทยมีคุณสมบัติกริยามารยาทที่ดีงามอ่อนช้อย ความคิดละเอียด สุขุม และมีความเป็น

ระเบียน การศึกษาครั้งนี้จึงสอดคล้องกับแนวคิดเบื้องต้น ผลการศึกษาชี้ว่า การอบรมค่านิยมวัฒนธรรมไทย ทำให้เกิดคุณธรรมความซื่อสัตย์พร้อมกับคุณธรรมอื่น ๆ ว่า (นัฏฐ์กานต์ จิตต์สงวน, 2546 : 119-121)

วัดมีความสำคัญและมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างมาก วัดทั้งในเมืองและชนบทมีหน้าที่ทางสังคมหลายด้าน คือ วัดเป็นสถานที่ซึ่งชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระสงฆ์ ฝึกรอบรมศีลธรรมและศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ วัดเป็นสถานที่ที่อบรมศีลธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ประชาชนได้รับความรู้ด้วยการฟังพระธรรมเทศนา วัดเป็นสถานพยาบาลเบื้องต้นแก่คนในชุมชน ตามพื้นฐานความรู้และเป็นแหล่งทางตำราแพทย์ วัดเป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียนตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ วัดเป็นสถานที่พำนักพักอาศัยของคนเดินทางหรือคนที่สัญจรไปมาขอพักอาศัย วัดเป็นสถานที่พบปะ สังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน วัดเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลบุญประเพณีต่าง ๆ วัดเป็นบ่อเกิดและเป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมและวรรณกรรมมากมาย วัดเป็นที่ใกล้เคียงข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาและแก้ปัญหาชีวิต ครอบครัวและความทุกข์ร้อนต่าง ๆ ของคนในชุมชน และเป็นผู้อำนวยการประโยชน์แก่คนในชุมชน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการบริการหรือการปกครองที่ผู้นำชุมชนกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมบอกแจ้งข่าวสาร กิจกรรมต่าง ๆ (พระราชมุนี, 2527 : 205-206)

โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีฐานะเป็นสถาบัน และเป็นองค์การทางสังคม โรงเรียนเกิดขึ้นจากความต้องการและความจำเป็นของสังคม เพื่อรับใช้และบริการสังคม (Service Organization) โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการเตรียมเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้บทบาทของโรงเรียน จึงมีลักษณะคล้ายกับบทบาทของสถาบันครอบครัว หรือบ้านในอดีตครอบครัวหรือบ้านมีบทบาทในการให้การศึกษาอบรมเด็กและเยาวชน แต่ในปัจจุบันสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป บ้านจึงให้การศึกษาอบรมแก่เด็กและเยาวชนน้อยลง ดังนั้นโรงเรียนจึงมีความจำเป็นต้องรับภาระเพิ่มขึ้น โรงเรียนในสมัยปัจจุบัน ถือว่าเป็นสถาบันของสังคม ซึ่งทำหน้าที่สนองความต้องการความมุ่งหมายของโรงเรียนประเภทนั้น ๆ ในการจัดหรือการบริหารโรงเรียนก็ตามจำเป็นจะต้องพิจารณาถึงความต้องการของสังคมและของแต่ละบุคคลประกอบกัน ทั้งนี้เพื่อว่าโรงเรียนจะได้ทำหน้าที่ของตนให้เหมาะสมเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพ (สุจิตต์ คุณชนกุลวงศ์, 2543 : 24)

โรงเรียนวิถีพุทธซึ่งเป็นนวัตกรรมรูปแบบหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เป็นกรอบการพัฒนา

ตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ จุดเน้นโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการ “กิน อยู่ ดู ฟัง” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนาโดยเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามลักษณะแห่งปัญญาวัชรธรรม 4 ประการ คือ 1) การอยู่ใกล้ชิดคนดี 2) การเอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี 3) การมีระบบการคิดวิเคราะห์ พิจารณาหาเหตุผลที่ได้อย่างถูกต้อง และ 4) ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546 : 1 - 5) พระเทพโสภณ ได้กล่าวว่า “ท้ายสุดก็ได้แนวทางออกมาในรูปแบบของโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษา ตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ซึ่งไตรสิกขาเป็นหลักการการศึกษา ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุวัชชีบุตรว่า “...เธอจงศึกษาในสิกขา 3 เกิด คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา, เมื่อเธอศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาอยู่ รากะก็จะจกถูกละได้ โทสะก็จะจกถูกละได้ โมหะก็จะจกถูกละได้; เพราะการที่ละรากะ โทสะและ โมหะได้ สิ่งใดเป็นอกุศลเธอจักไม่ทำสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นบาปเธอจักไม่เสพสิ่งนั้น” เป็นต้น (พระเทพโสภณ, 2547 : 32)

ไตรสิกขายังเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนาชีวิตหรือพัฒนามนุษย์และประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สืบทอดต่อเนื่องด้านต่างๆ ของสังคม ดังนั้น พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อการศึกษาไทย ทั้งด้านองค์ความรู้ และด้านพัฒนาชีวิตและสังคม โดยลักษณะที่เกี่วกันนี้ตรงกับงานของ สยาม ราชวัตร (2543 : 76) ที่อธิบายว่า ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมด้านการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการศึกษา และกระบวนการปฏิบัติที่ใช้ในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์เรื่อง “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์” ของ ดลพัฒน์ ยศธร (2542 : 40) โดยได้อธิบายว่ารูปแบบการพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ที่เป็นการพัฒนาที่ถูกต้องทาง (สัมมาพัฒนา) และการพัฒนาที่ได้สมดุลสมพัฒนาจะนำไปสู่ผลสำเร็จ และการพัฒนาจะยั่งยืนได้ด้วยการศึกษาแบบไตรสิกขา ที่พัฒนาคนทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งการศึกษาเช่นนี้ ต้องศึกษาทั้งเนื้อหา (ปริยัติ) การลงมือปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อให้เข้าใจปฏิจสมุปบาท คือ กฎแห่งธรรมชาติหรือกฎของชีวิต อันจะนำไปสู่ผลสำเร็จ (ปฏิเวธ)

ระยะเริ่มแรก พุทธทาสภิกขุ ได้พูดและเขียนผลงานด้านการศึกษา เพื่อชี้ถึงปัญหาการศึกษาของไทยที่เกิดขึ้น และแนวทางแก้ไข โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ต่อมา สุรัตน์ เพชรนิล (2540 : 79) ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปรัชญาการศึกษาของพุทธทาสภิกขุ” และในงานดังกล่าวนี้ พบว่าท่านพุทธทาสภิกขุได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาไว้ 3 แนวทาง คือ 1) แนวทางญาณุตสัมมปัญญา เป็นแนวทางของการศึกษาที่จะ

ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้ประจักษ์แจ้งโดยการปฏิบัติด้วยตนเอง เป็นการเห็นทุกอย่างที่เป็นจริงเช่น เห็นว่าชีวิตเป็นทุกข์โดยเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจริงๆ มิใช่เป็นเพียงความรู้ ความเข้าใจ จดจำได้ ท่องได้ เท่านั้น 2) แนวทางปฏิบัติจะสมบูรณ์แนวทางดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงลักษณะของสิ่งต่างๆที่มีความต่อเนื่อง มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะสอนให้มนุษย์รู้และเข้าใจเท่าทันต่อความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความหลงผิดหรือเกิดความรู้สึกมีตัวตน และ 3) แนวทางไตรสิกขา โดยได้อธิบายว่าเป็นแนวทางของการศึกษาที่ผู้ศึกษาต้องลงมือประพฤติปฏิบัติ ฝึกอบรมที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา และได้ขยายต่อไปว่า ศีล คือ การฝึกอบรมประพฤติ ปฏิบัติ ที่ไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น สมาธิ คือ การฝึกอบรมจิตใจ ให้มีความสงบมีลักษณะที่เป็นความบริสุทธิ์ สะอาด มั่นคง ไม่หวั่นไหว วอกแวก และพร้อมในการที่จะทำหน้าที่การงาน ปัญญา คือ การมีความรู้ ความเข้าใจ เห็นแจ้งในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง จนในที่สุดก็สามารถทำลายความรู้สึกที่เข้าใจผิดว่าตัวเองมีตัวตนหรืออัตตาได้

กล่าวโดยสรุป บทบาทความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาที่มีต่อชุมชนเป็นบทบาทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ เพราะทุกสถาบันเป็นกลไกหนึ่งของระบบสังคมย่อยที่มีองค์ประกอบที่สำคัญ สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีเอกลักษณ์ซึ่งแสดงถึงความเป็นครอบครัวที่มีวิถีชีวิตแบบไทย ๆ ในขณะเดียวกันบทบาททางสถาบันศาสนามีองค์ประกอบคือ วัด ซึ่งเป็นสถานที่ซึ่งชาวบ้านส่งกุศลบุตรมารับใช้พระสงฆ์ ฝึกอบรมศีลธรรมและศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ในอดีตวัดจึงเป็นสถานที่ซึ่งอบรมบ่มเพาะวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย แม้กระทั่งในปัจจุบันวัดก็ยังเป็นศูนย์กลางการบริการหรือการปกครองที่ผู้นำชุมชนใช้แจ้งข่าวสาร กิจกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของชุมชนในการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนา ฉะนั้น สถาบันทางศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม เพื่อผูกพันของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ รวมถึงการถ่ายทอดวิชาความรู้แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ ซึ่งสถาบันการศึกษาจึงมีความผูกพันต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ หน้าที่ของสถาบันการศึกษานอกจากจะให้ความรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามแล้ว ยังจะต้องสนองความต้องการของสังคมโดยการช่วยยกระดับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้สูงขึ้นอีกด้วย รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลรู้จักสร้างความจริงใจให้แก่ตนเอง ศึกษาหาความรู้ รู้จักการพึ่งตนเอง

ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า บทบาทและความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาที่มีต่อชุมชนไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากทุกสถาบันมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะทุกสถาบันมีความใกล้ชิดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยแยกกันไม่ออกทุกสถาบันจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและทุกคนในสังคมให้การยอมรับอย่างปฏิเสธไม่ได้ การมีส่วนร่วมในการสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกสถาบันควรสร้างความร่วมมืออย่างจริงจังและจริงใจ เพื่อสังคมไทยจะได้อยู่อย่างยั่งยืนควบคู่กับวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม ชั่วลูกหลาน

สืบไป โดยผู้วิจัยในฐานะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาของพระพุทธศาสนา และยังเป็นพระสอนศีลธรรม ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการในการสอนศีลธรรมให้แก่ผู้เรียนในสถานศึกษา จึงได้ศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน กับคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 โดยคาดว่าผลการวิจัยเรื่องนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้บริหารโรงเรียนในการนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 ต่อไป

คำถามการวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน กับการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 มีความสัมพันธ์กันหรือไม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1
2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้เรียน ตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียนกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1

สมมติฐานการวิจัย

การดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียนในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาที่สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 มีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียน ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ของผู้เรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 มีขอบเขตของการวิจัย ได้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 1 และผู้ปกครอง จำนวน 14,590 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน 79 คน ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 86 คน ครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 1 จำนวน 260 คน และผู้ปกครอง จำนวน 340 คน รวมกลุ่มตัวอย่าง 765 คน ได้มาจากการสุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางของ เกรจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970 อ้างถึงใน ชีรุฒติ เอกะกุล, 2543 : 53)

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย

2.1 การดำเนินกิจกรรม บ้าน วัด โรงเรียน ประกอบด้วย 1) บ้าน หน้าที่ของครอบครัวในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 2) วัด จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และส่งพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเพื่อสอนหลักธรรมในเรื่องไตรสิกขา และ 3) โรงเรียน จัดการเรียนรู้อตามแนวทางของโรงเรียนวิถีพุทธ ปีที่ 9

2.2 คุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียน กับการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1

นิยามศัพท์เฉพาะ

การดำเนินกิจกรรมตามบทบาทของบ้าน หมายถึง การที่ครอบครัวสร้างสิ่งแวดล้อม ภายในบ้าน บริเวณของบ้าน ทั้งตามธรรมชาติ เพื่อสร้างบรรยากาศในการชี้นำ ชักจูง ให้กำลังใจคน ในครอบครัวในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ เพื่ออบรมสั่งสอน ด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ในด้านความคิด ความเชื่อ สุนทรียภาพ ว่ากล่าวตักเตือน ห้ามปราม เมื่อมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และช่วยแก้ไขปัญหามือเด็กทำผิดด้วยวิธีที่เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิด การเรียนรู้ และจำแนกสิ่งที่ถูกผิด อย่างมีเหตุผล จนสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในสังคม

การดำเนินกิจกรรมตามบทบาทของวัด หมายถึง สถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และส่งพระไปสอนศีลธรรมในสถานศึกษา

การดำเนินกิจกรรมตามบทบาทของโรงเรียน หมายถึง สถานที่สำหรับฝึกสอนนักเรียน ภายใต้การดูแลของครูหรืออาจารย์ ที่ทำการสอนภายในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 ซึ่งในงานวิจัยนี้ คือโรงเรียนวิถิพุทธ ที่นำหลักไตรสิกขา ในทางพระพุทธศาสนามาใช้ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในสถานศึกษามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการ

คุณลักษณะของผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา หมายถึง ลักษณะในการพัฒนาชีวิตของผู้เรียน เพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ โดยมีระบบการศึกษาฝึกฝน 3 ส่วน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

1. **ศีล** หมายถึง ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุม ความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาย่อห้ามที่ใช้ แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน

2. **สมาธิ** หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต เป็นความตั้งใจมั่นอยู่ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยสภาวะจิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดเป็นอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านไปในเรื่องที่ไม่ต้องการ

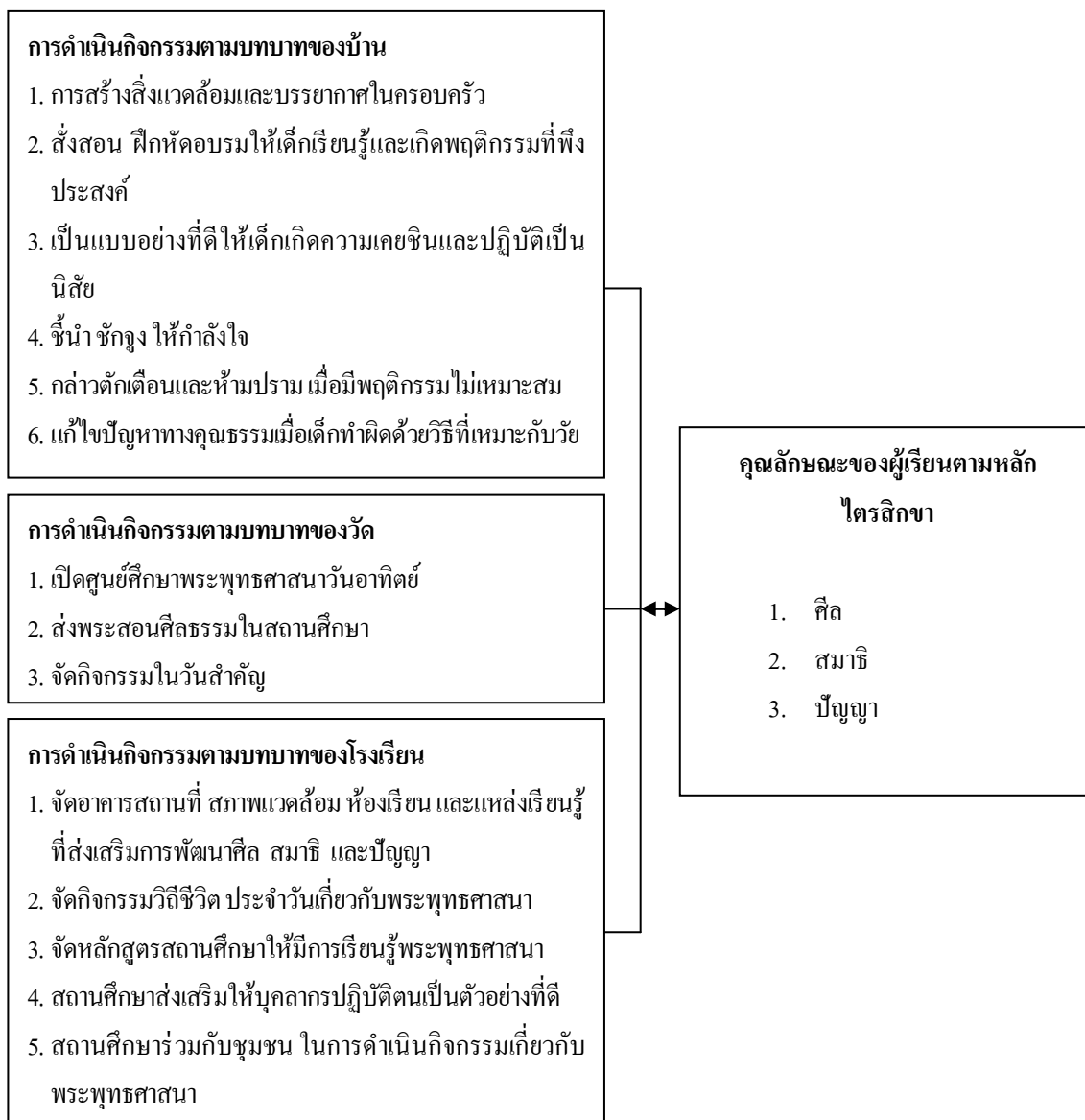
3. **ปัญญา** หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ที่สามารถประพฤติปฏิบัติได้ และสามารถใช้ความรู้ ความเข้าใจ ในแขนงวิชา หรือศาสตร์ใดใด เพื่อการทำงาน หรือประกอบกิจกรรมใดใด ก็ได้

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง โรงเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยใช้แนวทางการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของครอบครัว (บ้าน) ของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) (2540 : 52-61) ในการสร้างสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในครอบครัว บทบาทการสอน การเป็นแบบอย่างที่ดี การชื่นชม ชักจูง ให้กำลังใจ การกล่าวตักเตือนและห้ามปราม การแก้ไขปัญหาทางคุณธรรมเมื่อเด็กทำผิดด้วยวิธีที่เหมาะสมวัย แนวทางการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของวัด เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ 6 ประเภท ตามราชกิจจานุเบกษา (2535 : 5) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 ในการเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ของกรมศาสนา (2550 : 2) โดยการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่งพระสอนศีลธรรมไปยังสถานศึกษา เพื่อสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ของท่าน พุทธทาสภิกขุ (2548 : 40) และของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546ข : 351-352) และแนวทางการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวทาง ของโรงเรียนวิถีพุทธ ปีที่ 9 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 12) จากกรอบแนวคิดในการวิจัยสามารถสรุป ได้ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้บริหารสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของบ้าน วัด โรงเรียน และคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 เพื่อใช้ในการวางแผนและการติดตามการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. ผู้บริหารสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของ บ้าน วัด โรงเรียนกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา เพื่อใช้ในการปรับปรุงและเป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินกิจกรรมต่อไป
3. ผู้บริหารสถานศึกษาและพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาได้ข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะของให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป